

התנאים, וכן, דעתו של רבי יוחנן אינה אלא כדעת התנא השני בברייתא?

א. חוב שעברה עליו שביעית, הרי הוא נשמט, ואסור למלוה לתבוע את הלוח לשלמו, שנאמר [דברים טו ב-ג]: "וזה דבר השמיטה, שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגוש את רעהו ואת אחיו, כי קרא שמיטה לה". את הנכרי תגוש, ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך."

ב. המלוה על המשכון [הלוח נתן למלוה משכון עבור חובו], אין שביעית משמטת את החוב, שאין אני קורא בו: "לא יגוש את רעהו", שהרי אינו תובעו כלום.⁽²⁴⁾

שנינו בברייתא: **המלוה את חבירו על המשכון, ונכנסה השמיטה,**⁽²⁵⁾ **אף על פי שהמשכון אינו שוה אלא פלג** [חצי] **מן החוב, אינו משמט** [החוב אינו נשמט], אלו הם דברי רבן שמעון בן גמליאל.

רבי יהודה הנשיא חולק ואומר: אם היה המשכון כנגד הלואתו [ערך המשכון שוה להלואה] **אינו משמט, ואם לאו, אם ערך המשכון פחות מסכום ההלואה, הרי הוא משמט את החוב.** ומפרש ואזיל לפלוגתייהו:

מאי "אינו משמט" דקאמר רבן שמעון בן גמליאל?

אילימא, אם נאמר, אינו משמט **כנגדו** קאמר, כנגד חצי החוב שהוא תופס עליו משכון, אבל משמט הוא את השאר.

מכלל, משמע, **דרבי יהודה הנשיא** דאמר: אם לא היה משכון כנגד הלואתו, הרי הוא משמט, **סבר:** **להך פלגא** שהוא תופס עליו משכון, **נמי משמט.**

אלא, לדבריך, **משכון דנקיט מלוה למה ליה,** מט-א מה תועלת יש לו בו, לדעת רבי יהודה הנשיא, ולשם מה הוא תופסו, אם אין לו בו קנין אפילו כנגד שוויו!?

כי אם המלוה קונה במשכון כנגד שוויו, הרי בכדי ערך זה אין אני קורא בחוב "לא יגוש", ומדוע אמר רבי יהודה הנשיא ששביעית משמטת אף כנגד המשכון!?

אלא לאו, על כרחך שמע מינה: **מאי "אינו משמט" דקאמר רבן שמעון בן גמליאל?** **אינו משמט בכלולו,** כלומר אין החוב נשמט כלל.

24. רש"י.

וב"שיטה מקובצת" בשם תוספות מכתב יד הקשה: מה בכך שכנגד כולו הוא קונה, מכל מקום קרינא "לא יגוש" באידך פלגא! ויש לומר [וכן כתבו עוד ראשונים]: מלוה על המשכון אינו משמט, כדדריש בספרי: "את אחיך תשמט ידך", ולא של אחיך בידך, מכאן למלוה על המשכון שאין שביעית משמטתו.

וסבר רבן שמעון בן גמליאל: היות ובעל חוב קונה משכון, ומשכון כנגד כולו הוא קונה, על

כן, אפילו אינו שוה אלא פלגא, חשיב כאילו של אחיו בידו לגמרי.

ולישב שיטת רש"י יש לומר שעל ידי משכון מעט לא קרינן ביה "לא יגוש" כי אינו מחזיר לו עד שיפרענו כל חובו — על פי רמב"ן להלן פב א, ראה שם.

25. לאו דווקא "נכנסה" דהא קיימא לן [ערכין כח ב]: אין שביעית משמטת אלא בסופה. [וראה ברש"י גיטין לז ב ד"ה המחזיר].

ומאי "משמט" דקאמר רבי יהודה הנשיא, להך פלגא, אותו חלק מן החוב, דלא נקיט עליה משכוך, אבל חצי החוב שהוא תופס משכוך עליו, אפילו לדעת רבי יהודה הנשיא, אינו משמט.

ובהא קמיפלגי רבן שמעון בן גמליאל ורבי יהודה הנשיא:

דרבן שמעון בן גמליאל סבר: כנגד כולו הוא, המשכוך, קונה; לפיכך, אף במשכוך שאינו שוה אלא מחצה, אין החוב נשמט כלל.

ורבי יהודה הנשיא סבר: רק כנגדו הוא קונה, אבל אינו קונה כנגד כולו; לפיכך, שאר החוב שאינו תופס משכוך כנגד, נשמט בשביעית.

לפי ביאור זה, רב האומר: ערבון כנגדו הוא קונה, סובר כדעת רבי יהודה הנשיא, ורבי יוחנן האומר, ערבון כנגד כולו הוא קונה סובר כדעת רבן שמעון בן גמליאל.⁽¹⁾

ודחינן: לא, אין מכאן ראיה, כי אפשר לומר שאף לרבן שמעון בן גמליאל, אין משכוך קונה אלא כנגדו.⁽²⁾

ומאי "אינו משמט" דקאמר רבן שמעון בן גמליאל — להך פלגא דנקיט עליה משכוך, אבל שאר החוב, שאינו תופס משכוך כנגדו, הרי הוא משמט.

ותמהינן: מכלל זה אתה למד דרבי יהודה הנשיא סבר: להך פלגא דנקיט עליה משכוך נמי משמט, ותיקשי: אלא, אם כן, משכוך דנקיט למה ליה, אם אינו מתכוון לגבות ממנו את החוב.

ומשנינן: מה שהוא תופס את המשכוך אינו אלא לזכרון דברים בעלמא, שלא ישמט ממנו הלואה, ולא ירצה לפורעו, אבל אין לו קניין במשכוך, לדעת רבי יהודה הנשיא.

מספרת הגמרא: רב כהנא מכר פשתן, ויהבו ליה זוזי אביתנא [הלקוחות שילמו חלק מדמי הפשתן], ועדיין לא משכו אותו.

לפנה, אייקר ביתנא, ואתא רב כהנא לקמיה דרב לשאול אותו, אם יכול הוא לחזור בו מן המקח, ולדרוש מן הלקוחות לשלם עבור הפשתן, כפי שהוא שוה עתה?

אמר ליה רב לרב כהנא: במאי דנקיטת זוזי, אותו חלק שכבר שילמו לך הלקוחות, הב לחו [תן להם], ואם לא תתן להם חלק זה,

מאיר שמחה.

2. לדעת רבי יוחנן אי אפשר לומר כך, כי לפי זה כולי עלמא דלא כרבי יוחנן, ובעל כרחך שרבי יוחנן יפרש את מחלוקתם כדלעיל, ואכן הראשונים הביאו גירסא: לרבי יוחנן ודאי תנאי היא. וראה ב"אוצר מפרשי התלמוד" מה שהביאו בשם "משמרות כהונה" ו"מגן גבורים" לתרץ שלכולי עלמא משכוך קונה כנגד כולו.

1. הגמרא מדמה מחלוקת האמוראים לגבי ערבון אם הוא קונה לענין חזרה, למחלוקת התנאים במשכוך שניתן על חוב לענין שמיטת כספים, ויש מקום לחלק בין דין ערבון לדין משכוך, וכן בין דיני קניינים לדין שמיטה, ואף על פי כן מדמה הגמרא את המחלוקת לענין השאלה אם כנגד כולו הוא קונה או כנגד המשכוך בלבד — "בית אהרן", וראה מה שהאריכו בזה ב"שיטה מקובצת" ובחידושי רבי

תצטרך לקבל עליך קללת "מי שפרע" כו'.
ואידך, שאר הפשתן, שעדיין לא קיבלת עליו תשלום, יכול אתה לחזור בכך מן המקח, ולתבוע עליו תשלום יותר גבוה.⁽³⁾
 ואף על פי שסוכם ביניכם שאתה תתן להם את הפשתן, והם ישלמו לך כך וכך, רשאי אתה לחזור בכך, כי "דברים" נינהו [אין אלו אלא "דיבורים" בעלמא].

"דברים", אין בהם משום "מחוסרי אמנה", מי שחוזר בו ואינו מקיים את דיבורו אינו נקרא "אדם מחוסר אמנה".⁽⁴⁾
דאיתמר: (5) "דברים", אדם שהבטיח לחבירו למכור לו חפץ או לתת לו מתנה וכיוצא.
רב אמר: אין בהן משום "מחוסרי אמנה", ורשאי הוא לחזור בו.

מקיים את דברו אין רוח חכמים נוחה ממנו. וכתב הר"ש: הא שאינו מקיים את דברו אין רוח חכמים נוחה הימנו, ולא מושם דאיכא איסור, דאמרינן בפרק הזהב: דברים אין בהן משום מחוסרי אמנה כו', אלא אין חכמים מחזיקים לו טובה כו' [וראה שם בפירושו הרמב"ם ולהלן בהערות בשם רבי עקיבא איגר].

ובירושלאמי [שם] אמרינן: רב אמר כד אנא אמר לבני ביתי ליתן מתנה לבר נש, לינה [איניני] חוזר בי משום מדת חסידות, אבל למידת הדין מה שכנגד ערבונו חייב הוא לתת, ואם לאו יקבל מי שפרע, ומה שאינו כנגד ערבונו רשאי הוא לחזור בו.

וב"שנות אליהו" [שם] כתב הגר"א שרב היה נוהג בעצמו כרבי יוחנן ממדת חסידות, אבל באופנים שגם לדעת רבי יוחנן אינו נקרא "מחוסר אמנה", לא היה רב מחמיר על עצמו ב"מדת חסידות". [ואפשר דהני מילי באופן קבוע, רב היה מחמיר על עצמו כדעת רבי יוחנן משום מדת חסידות, וכמו שאמר רב שם, שאחרי שהוא אמר אין צורך לשאול אותו אם לבצע, כי בודאי לא יחזור בו, אבל מודה הגר"א שיש מדת חסידות לעמוד בדיבורו בכל אופן, וראה במאירי שהביא את הנהגת רב ספרא לקיים אפילו מה שגמר בלבו].

5. ראה להלן הערה 12 סוף אות ג.

[והר"ן כתב להוכיח דבודאי רבי יהודה הנשיא לא סובר כרבי יוחנן. וראה עוד בריטב"א].
 והרדב"ז כתב [ראה "שיטה מקובצת"] שהגמרא יכלה לחלק בין דין ערבון לקנין לבין דין משכון לשמיטת כספים, וכל השקלא וטריא הוא לפי סברת המקשה שמושה ביניהם.

3. דברי רב הם על פי שיטתו בסוגיא הקודמת שערבון — מקדמה, אינו קונה אלא כנגדו, כי לדעת רבי יוחנן הסובר: משכון כנגד כולו הוא קונה, על ידי מה ששילמו הלקוחות חלק ממחיר הפשתן, "קנו" את כולו לענין "מי שפרע".

4. ואף על פי שבודאי מוטל על אדם כשר לעמוד בדיבורו, גם אם לא יהיה נקרא "מחוסר אמנה", מכל מקום אינו מחוייב לתת את סחורתו בפחות משוייה, ורשאי הוא לתבוע את ערכה בשעת מסירתה ללקוחות. ראה לעיל מח ב בהערה.

עוד יש לומר: רב הורה לרב כהנא את חיובו מצד הדין, ולא אמר לו מה שמוטל עליו לעשות מצד מדת חסידות. [ולפעמים אין אדם יכול לנהוג במדת חסידות, אבל ממה שאדם חייב לעשות על פי שורת הדין, אינו רשאי להשתמט בשום מצב].

ובשביעית [פרק י משנה ט] תנן: כל המטלטלין נקנין במשיכה, וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו. וכתב הר"ש: הא שאינו

אלא, בא הכתוב לומר לך: שכאשר אתה אומר "הן", יהא "הן" שלך צדק ואמת, וכאשר אתה אומר "לאו", יהא "לאו" שלך צדק ואמת.⁽⁹⁾

וקא סלקא אדעתין, שכוונת רבי יוסי בן רבי יהודה היא לומר, שעל האדם מוטל לקיים את דיבורו ולאמת אותו, וכדברי רבי יוחנן. ותיקשי לרב, האומר: "דברים" אין בהם משום "מחוסרי אמנה"?!?

ומשנינן: אמר אביי: ההוא, מקרא זה, אינו מדבר על חובת האדם לקיים את דיבורו, אלא על חובת האדם בשעה שהוא מדבר: שלא ידבר אחד בפה, ואחד בלב.⁽¹⁰⁾

בשעה שהוא אומר את הדיבור יהיו פיו ולבו שוים, ולא יהא בדעתו לשנות מדבריו.

אבל אם בשעה שהוא אמר "הן" או "לאו",

ורבי יוחנן אמר: יש בהם משום "מחוסרי אמנה", אסור לו לחזור בו, ואם יחזור בו הרי הוא נקרא "אדם מחוסר אמנה"⁽⁶⁾

מיתובי, על דברי רב מדברי הברייתא, דתניא: רבי יוסי בן רבי יהודה אומר: נאמר [ויקרא יט לה לו]: "לא תעשו עול במשפט,⁽⁷⁾ במדה, במשקל ובמשורה. מאזני צדק, אבני צדק, איפת צדק והין צדק יהיה לכם".

"הין" של תורה יש בו שנים עשר לוג; ב"איפה" של תורה יש שלש סאין שהן שבעים ושנים לוגין.

מה תלמוד לומר: "הין צדק"? והלא האיסור לעוות את מדת ה"הין", בכלל האיסור לעוות את ה"איפה", היה.⁽⁸⁾

ולשם מה כפל הכתוב ואמר גם "הין צדק יהיה לכם"?!?

מקפידים כך כך [ואדרבה דרך המוכר להוסיף על המשקל, ראה פירוש המשניות לרמב"ם דמאי ב ד ד"ה משפיעים], כל שכן במדה קטנה הקפידה תורה. ראה בתוספות שאנץ וריטב"א.

ב. בביאור פשוטו של מקרא כתב רש"י: אבני צדק הם המשקולות ששוקלים כנגדם; איפה היא מדת היבש [שם מדה למדידת נפח של דברים יבשים]; הין זו היא מדת הלח.

9. ואף על גב דבקרא לא כתיב אלא "הין"?! מכלל הן אתה שומע לאו, כי טעם אחד לשניהם — "תוספות יום טוב" סוף שביעית. ובפירוש הרי"ף על "עין יעקב" דרש דין זה ממה שכתוב: "איפת צדק", ראה שם.

10. אין לתמוה: תיפוק ליה מהא דכתיב [שמות כג ז]: "מדבר שקר תרחק"?! כי כבר דרשוהו

6. בבכורות יג ב איכא מאן דאמר: "דברים" יש בהם משום "מחוסרי אמנה" והני מילי ישראל מישראל דקיימי בדיבוריהו, אבל ישראל מעובד כוכבים דלא קיימי בדיבוריהו לא. [וראה שם בתוספות יד א ד"ה והני מילי].

7. "משפט" זה, אין כוונתו "דין" שהרי כבר נאמר איסורו לעיל [פסוק טו], ומה הוא "משפט" האמור כאן? הוא המדה והמשקל והמשורה כו' — רש"י.

8. א. בפשוטו כוונת הגמרא לומר שאין חילוק בין עיוות ההין לבין עיוות האיפה, וכשם שזה אסור — כך זה אסור, אך מלשון רש"י משמע לפרש הין בכלל איפה היה, כלומר שאיפה גדולה מהין. ויש לפרש: אם במדה גדושה הקפידה תורה, אף על פי שאין בני אדם

השער, אין כאן "חסרון אמנה". (12)(13)

מיתבי לדברי רב:

רבי שמעון אומר: אף על פי שאמרו: משיכת המלית קונה, מחייבת, את דינר הזהב,

היה בכונתו לקיים את דבריו; בשעת אמירת ה"הן", היה "הן" שלו צדק ואמת, ובשעת אמירת ה"לאו", היה "לאו" שלו צדק ואמת.

כאשר אחר כך השתנה השער, ועלו המחירים, והרי הוא חוזר בו בגלל (11) שינוי

קאמר שאין בו משום מחוסרי אמנה. ונבספר "פני יהושע" הכריח שגם רש"י סובר כן. וכתב, דמה שכתב רש"י שנסתנה השער הוא אורחא דמילתא שאין דרך לחזור בו בלא סיבה].

ג. ובדעת רבי יוחנן, כתב הריטב"א: יש מפרשים [וכן דעת הרבה ראשונים] דלרבי יוחנן יש בהם משום "מחוסרי אמנה" ואף על גב דאייקר. לפי זה, רב ורבי יוחנן נחלקו בין בהוקר השער, בין בלא הוקר השער.

ואחרים פירשו [וכן דעת "בעל המאור" והרא"ש]: כל בתרי תרעי, אם הוקר השער, מודה רבי יוחנן, וכעובדא דרבי חייא בר יוסף [לעיל מח ב, ראם שם בהערה]. לפי זה, לא נחלקו רב ורבי יוחנן אלא כאשר לא הוקר השער.

והנה, לפי השיטה הראשונה שהביא הריטב"א, מה שפסק רב לרב כהנא הוא דוקא לשיטתו שדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה, אבל לדעתו של רבי יוחנן, גם ככהאי גוונא יש בו משום מחוסרי אמנה, ולפי זה מתאימה הגירסא: דאיתמר, כלומר רב אזיל, במה שפסק לרב כהנא, לטעמו, במה שחלק עם רבי יוחנן.

אבל לפי השיטה השנייה, פסקו של רב לרב כהנא, כאשר הוקר השער, מתאים גם לדעת רבי יוחנן, ואכן יש נוסחאות [בראשונים] שגורסים איתמר ולא דאיתמר. היות ואין מחלוקת רב ורבי יוחנן קשורה למעשה דלעיל מינה.

13. א. הרי"ף פסק כרבי יוחנן ש"דברים" יש בהם משום "מחוסרי אמנה"; אף על פי כן, העתיק הרי"ף את דברי אב"י.

בשבעות לא א, במכילתא ובילקוט שמעוני להרבה עניינים אחרים.

11. לשון רש"י והנמוקי יוסף: שהוא חוזר בו לפי שינוי השער, משמע שאם הוא חוזר בו לגמרי, אף אם השתנה השער, הרי הוא "מחוסר אמנה", ורק אם הוא תובע להוסיף על המקח את שינוי השער, הרשות בידו.

12. א. רש"י. משמע שרב ורבי יוחנן נחלקו כאשר השתנה השער, אבל אם לא השתנה השער, גם רב מודה שאסור לו לחזור בו מדיבורו.

והקשה הריטב"א: אם כן מדוע הוצרך אב"י לפרש את דברי רבי יוסי בן רבי יהודה: שלא ידבר אחד כפה ואחד בלב, הרי היה יכול לפרש את דבריו באדם שחוזר בו בלא ששער המחירים השתנה?!

ותירץ: אב"י רצה לפרש את הברייתא כפי שבאמת התכוון רבי יוסי ברבי יהודה, למרות שמצד קושיית הגמרא אין הכרח לפירוש זה.

ורבי עקיבא איגר כתב: היות והפסוק דיבר בסתמא ולא חילק, משמע שיש איסור בכל מקרה, אם כן על כרחך מיירי במי שאין פיו ולבו שוים, ולא במי ששינה אחר כך את דעתו. [כלומר, איסורא דהין צדק נאמר במי שבשעת דיבורו לא התכוין לקיים את דבריו, אבל איסור בעלמא של מחוסר אמנה קיים גם אם הוא חוזר בו אחר כך בלא סיבה].

ב. והריטב"א כתב: והנכון דרב אפילו בשחזור בו בחדא תרעא — שלא נשתנה השער,

אבל אמרו חכמים: מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה, הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד דיבורו ולהענישו, אם חוזר הוא בו אחרי שהלוקח שילם לו את המעות.

ומסיימת הברייתא: והנושא ונותן בדברים, בלבד, לא קנה, כלל — אף לענין מי שפרע; והחוזר בו, מדיבורו, אין רוח חכמים נוחה הימנו. (*13)

שהתחייב הלוקח לתת בתמורה לטלית, ואין דינר הזהב קונה את הטלית, שהרי מעות אינן קונות.

ואף על פי שכל החוזר בו ואינו עומד דיבורו, סופו להענש בידי שמים, מכל מקום, כך הלכה — שיכול הוא לחזור בו, ואין בית דין כופים אותו לעמוד דיבורו, ואינם יכולים למנוע אותו מלחזור בו.

לענין שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב, ואילו הכא פיו ולבו שוין כשלוה — לפרוע, והן שוין עכשיו — שלא לפרוע!?

ואם תימצי לומר כ"בעל המאור", יש לומר: לדעת רבי יוחנן אכן קאי האי קרא במי שאינו מאמת את דבריו אחרי זמן. [ויש לתמוה בשיטת המאירי, שהעתיק את דברי אביי בבבא מציעא וכתב כדברי רש"י בכתובות].

ותלמידי רבינו יונה כתבו להקשות בשם הר"י מקורביל: דהא מהאי קרא, נפקא לן דברים יש בהן משום מחוסרי אמנה [ולא מייתר קרא לפריעת בעל חוב]!?

על כן פירשו הראשונים שדין פריעת בעל חוב מצוה נלמד מקרא ד"והאיש אשר אתה נושה בו, יוציא אליך את העבוט החוצה" [דברים כד יא], דמשמע שעליו להוציא בעל כרחו.

ג. בפירושו הרמב"ם והרע"ב [שביעית י ט] העתיקו דרשא דהיין צדק, לענין הא דתנן: וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו, וכתב ב"תוספות יום טוב": ואסמכתא בעלמא היא, דאי לא תימא הכי, אם כן עובר בעשה הוה ליה למיתני. [ב"נמוקי יוסף", שהועתק לעיל אות א, משמע שעובר בעשה דאורייתא].

13*. רש"י. על פי הברייתא לעיל מח א.

וכתב בנמוקי יוסף: אם נשתנה השער אחר כך והוא חוזר בו לפי שינוי השער, אינו עובר על עשה דאורייתא, אף על פי שיש כאן "חסרון אמנה" כדברי רבי יוחנן.

ו"בעל המאור" השיג על הר"י: הרי אביי בא לדחות את דברי רבי יוחנן ולסייע לרב, ואם פסק הר"י כרבי יוחנן, מדוע העתיק את דברי אביי!?

והרמב"ן תירץ: היות ורבי יוחנן מודה שבמתנה מרובה מותר לחזור בו, כדלקמן, אם כן תיקשי עליו מן הברייתא, שהרי הפסוק לא חילק בין מתנה מרובה לבין מתנה מועטת, אם על כרחך: גם לרבי יוחנן, לא מיירי קרא במי שחוזר בו מדיבורו, אלא במי שבשעת דיבורו לא היו פיו ולבו שוים וראה עוד ברשב"א ובר"ן.

וראה שם בר"י ובנמוקי יוסף שאף באופן שהתיר רבי יוחנן לחזור בו מדיבורו [במתנה מרובה], מכל מקום אסור לדבר אחד בפה ואחד בלב וכלשון הירושלמי: מותר לחזור בו, אלא שבשעה שאומר צריך לומר בדעת גמורה.

ב. בכתובות פו א אמרינן: פריעת בעל חוב מצוה. וכתב רש"י: מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו, דכתיב: "היין צדק" — שיהא הן שלך צדק ולא ששלך צדק.

והקשו עליו הרא"ה והריטב"א בשם התוספות: הא אוקימנא להיא בבבא מציעא

עד שלא יתחילו [לפני שיתחילו] במלאכה, צא ואמור להם: איני שוכר אתכם אלא על מנת שאין לכם עלי תביעה, אלא פת וקטנית בלבד.

עתה מוכיחה הגמרא שרבי יוחנן בן מתיא סובר: "דברים" אין בהם משום "מחוסרי אמנה":

ואי סלקא דעתך, "דברים" יש בהן משום "מחוסרי אמנה", היכי אמר ליה רבי יוחנן בן מתיא לבנו: זיל הדר בך, חזור בך מהתחייבותך?!

אלא על כרחך, רבי יוחנן בן מתיא סובר: אין בהם משום "מחוסרי אמנה", ורב סובר כמותו.

ודחינן: אין מכאן ראייה שרבי יוחנן בן מתיא סובר שאין ב"דברים" משום "מחוסרי אמנה".

כי יש לומר: יש בהם משום "מחוסרי אמנה" ושאיני התם, במעשה דרבי יוחנן בן מתיא, דפועלים גופיהו לא סמכא דעתייהו על דברי הבן.

וממה שאמרו: אין רוח חכמים נוחה הימנו, משמע, שאסור לאדם לחזור בו מדיבורו, (14) ותיקשי לרב האומר: דברים אין בהם משום מחוסרי אמנה?! (15)

ומשינן: תנאי היא, אכן, רבי שמעון סובר: "דברים" יש בהם משום "מחוסרי אמנה", אבל תנא דלקמן סובר: אין ב"דברים" משום "מחוסרי אמנה", ורב סובר כתנא דלקמן.

דתנן, בהשוכר את הפועלים [פג א]: מעשה היה ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו: צא ושכור לנו פועלים למלאכתנו.

הלך הבן ופסק להם, הבטיח להם, "מזונות" ולא פירש כמה מזונות יתן להם.

וכשבא הבן אצל אביו, וסיפר לו מה שהתנה עם הפועלים, אמר לו רבי יוחנן: אפילו אם אתה עושה להם סעודה גדולה כסעודת שלמה בשעתו, בשעה שהיה מלך, עדיין לא יצאת ידי חובתך עמהם, שהרי הן בני אברהם יצחק ויעקב, וסעודתו של אברהם גדולה היתה מסעודת שלמה, ועליך לתת להם כסעודתו של אברהם!

אלא מה תעשה, כדי שלא תהיה מחוייב להם סעודה כל כך יקרה?

נשתנה השער מודה רב לרבי יוחנן שהרי הוא "מחוסר אמנה", אם כן מאי קשיא לן מהא דרבי שמעון, שמא לא מיירי רבי שמעון אלא במי שחזר בו בלא שנשתנה השער?!

ותירץ: היות והרישא — כשנתן מעות, לענין מי שפרע, מיירי אף באופן שנשתנה השער, אם כן הוא הדין נמי הסיפא, לענין מחוסר אמנה, מיירי אף באופן שנשתנה השער. [וראה בזה בליקוטי רבי עקיבא איגר.]

14. הר"ש [שביעית י ט] כתב שאין רוח חכמים נוחה הימנו, היינו שאין מחזיקים לו טובה, אבל אין איסור בדבר. ובתשובת רבי עקיבא איגר [תניינא סוף תשובה י] תמה: הרי בסוגיא כאן מוכח להדיא שאיסור יש בדבר, שאם לא כן, מאי קשיא לן אליבא דרב?! וכן מבואר ברש"י מח א ד"ה אנו אין לנו שהחזר בו מדבריו נענש.

15. הקשה הריטב"א: לדברי רש"י שאם לא

ומאי טעמא לא סמכה דעתם של הפועלים על דברי הבן?

כי מידע ידעי, פועלים, דעל אבוה סמך הבן, שאם יסכים האב למה שהתחייב בנו עבורו, יתקיים ההסכם שביניהם, ואם לא יסכים האב, יתבטל ההסכם.

אם כן, אין בדברי הבן, שפסק מזונות לפועלים, "דברים" של התחייבות, שהחזור בו הרי הוא בכלל מחוסרי אמנה, אלא דיבורים בעלמא היו כאן, עד שיסכים האב לדברי בנו. (16)

ומקשינן: אי הכי, לדבריך (17) שאתה אומר: גם רבי יוחנן בן מתיא מודה שיש ב"דברים" משום "מחוסרי אמנה", ושאי הכא דפועלים גופייהו לא סמכא דעתייהו.

מדוע אמר רבי יוחנן בן מתיא לבנו, שהוא יחזור בו דווקא לפני שיתחילו הפועלים במלאכתם!?

הרי אמרת שכלל אין כאן סמיכות דעת, אם

כן, אפילו התחילו במלאכה נמי יוכל לחזור בו, כיון דלא סמכה דעתם על דבריו.

ומשנינן: אם התחילו במלאכה אסור לו לחזור בו, כי ודאי סמכי דעתייהו של הפועלים, על דברי הבן, (18) אחרי שכבר התחילו במלאכתן.

כי אמרו הפועלים בלבם: מימר אמר, בודאי כבר הספיק הבן לומר, קמיה דאבוה, מה שהוא התחייב להם, וניחא ליה לאביו.

שאם לא היה האב מתרצה בכך, כבר היה הבן חוזר בו מהתחייבותו, ואם עד עכשיו לא חזר בו הבן, שמע מינה: נתרצה האב בכך, וסמכה דעתם של הפועלים שהוא לא יחזור בו יותר.

על כן אמר רבי יוחנן בן מתיא לבנו: עד שלא התחילו פועלים במלאכה יכול אתה לחזור בך, אבל אם כבר התחילו הפועלים במלאכתן שוב אינך יכול לחזור בך. (19)

ותמהינן: ומי אמר רבי יוחנן הכי, שאסור

בשעתו וכסעודת אברהם יצחק ויעקב! ועוד, הרי מבואר לקמן שלא נחלקו רב ורבי יוחנן אלא ב"מתנה מועטת" וב"מתנה מרובה" לכולי עלמא יכול הוא לחזור בו, אם כן מאי מייתי ראייה מהכא לדברי רב!?

וראה שם שמפרש כוונת רבי יוחנן בן מתיא, לסעודת בני ביתם של אברהם יצחק ויעקב ברוכי השם שנתברכו מפי השכינה ומסתמא סעודתם עדיפא מסעודת שלמה דלא כתיב גביה ברכה, אבל לא היתה כוונתו למה שנתן אברהם אבינו לאורחיו ושחט עבורם שלשה שוורים לשלשה אנשים.

19. ואף על פי שהשכירות היתה לצורך האב;

16. יש לדון האם רשאים הפועלים לחזור בהם, כל עוד לא הסכים האב למה שהתחייב הבן; ראה לעיל הערה 6 שאין ישראל מחוייב לעמוד בדיבורו עם הגוי היות וגוי אינו עומד בדיבורו.

17. בשלמא לדעת רב, על ידי שהתחילו, יש כאן יותר מ"דברים בעלמא", ומודה רב שהוא "מחוסר אמנה", אלא לדידך בדברים בעלמא יש איסור חזרה, והכא לא סמכא דעתייהו משום דעל אבוה סמך, אם כן, אף אם התחילו במלאכה לא סמכה דעתם — ריטב"א.

18. בספר "תורת חיים" תמה: איך יתכן שסמכה דעתם של הפועלים שהם יקבלו כסעודת שלמה

לאדם לחזור בו מדיבורו!?

והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
האומר לחבירו: מתנה אני נותן לך, יכול
הוא לחזור בו.

וקשיא לן על לשונו של רבי יוחנן: יכול,
פשיטא?! שהרי לא משך, ואין כח בבית דין
לכופו על כך!?

אלא על כרחך כך אמר רבי יוחנן: האומר
לחבירו: מתנה אני נותן לך, מותר לחזור בו.

ותיקשי: הא אמרינן שלדברי רבי יוחנן:
"דברים" יש בהם משום "מחוסרי אמנה",
ואיך אמר רבי יוחנן שמותר הוא לחזור
בו!?

אמר, תירץ, רב פפא: מודה (20) רבי יוחנן,
שאמר: מותר לחזור בו, במתנה מועטת
שאסור לחזור בו, כיון דסמכא דעתיהו של
מקבלים, על דיבורו של נותן. (21) (22)

ומה שאמר רבי יוחנן: מותר לחזור בו,
במתנה מרובה נאמרו הדברים, שאין דעתו
של המקבל סומכת על דברי הנותן במתנה

[חיצוניות].

21. כתבו התוספות: במתנה יש חילוק בין מתנה
מועטת לבין מתנה מרובה, אבל במקח וממכר,
שהנותן מקבל את דמיו, אף אם התייקר המקח
נחשב הדבר כ"מתנה מועטת" ואסור הוא לחזור
בו, לדעת רבי יוחנן.

דברי תוספות הם כפי השיטות שמחלוקת רב
ורבי יוחנן היא במקום שהשתנה מחיר החפץ,
וראה לעיל הערה 12 ששיטת "בעל המאור" היא
שאם השתנו המחירים מודה רבי יוחנן לרב
שיכול הוא לחזור בו, והרמ"א בסוף סימן רד
הביא את שתי השיטות. [ראה ב"שיטה
מקובצת" בשם תוספות חיצוניות, שמשמע,
דוקא אם שילם הלוקח מקצת מעות הוי כמתנה
מועטת.]

ויש שהעירו: אף לדברי התוספות, יש לומר:
דוקא ביוקף מועט נחשב הדבר כ"מתנה
מועטת", אבל יוקף מרובה, הרי הוא כ"מתנה
מרובה" ורשאי הוא לחזור בו, וצריך תלמוד.
[וזה לשון הריטב"א: ולא איתפריש כמה היא
"מתנה מועטת", והכל לפי מה שהיא.]

22. א. כתב רבינו יונה ב"שערי תשובה" ג]

מכל מקום התחייבותו של הבן התחייבות היא,
כאשר סמכה דעתם של הפועלים.

ובפשוטו, ההתחייבות לפועלים היתה מצד
הבן, לצורך האב, כי אם ה"מתחייב" הוא האב,
אין כאן "דברים" מצד האב. ועוד, הרי משמע
שהבן צריך להספיק לומר לפועלים שאינו נותן
להם אלא פת וקיטנית לפני תחילת המלאכה,
ואם באב הדבר תלוי, הרי מספיק שהאב ישלח
את הבן להודיע לפועלים, ואין צורך שהבן יודיע
לפועלים קודם תחילת המלאכה, וצריך תלמוד.
ואף על פי שמעיקרא לא סמכה דעתם ולא
היו כאן "דברים" של התחייבות; מכל מקום,
כאשר אחר כך סומכת דעתם עליו, שוב חל עליו
איסור חזרה של מחוסרי אמנה.

20. א. כך תיקן הרש"ש, וכן הוא ברש"י
ותוספות.

ב. כתב הרשב"א [גיטין פג א]: אף על פי
שאין כאן "הודאה" לבר פלוגתיה, שהרי רב
סובר שבכל ענין יכול הוא לחזור בו, מכל מקום
נקט לשון "מודה" היות ודבריו לעיל מוציאים
ומצמצמים את משמעות דברי רבה בר בר חנה
משמיה דרבי יוחנן שיכול אדם לחזור מדיבורו.
[וראה בזה ב"שיטה מקובצת" בשם תוספות

מרוכה, ואינו בטוח בו שהוא יקיים את דבריו.

אומרת הגמרא: **הכי נמי ממתברא** (23) שב"מתנה מועטת" מודה רבי יוחנן שאסור הוא לחזור בו.

א. פירות שגדלו אצל ישראל [בארץ ישראל] הרי הם "טבל", ואסורים באכילה עד שיפריש מהם "תרומה גדולה" שניתנת לכהן, ו"מעשר ראשון" שניתן ללוי.

בתבואה של שנים א' ב' ד' ה' משנות השמיטה, עליו להפריש מהם גם "מעשר שני", שנאכל בירושלים, ובתבואה של שנים ג' ו' משנות השמיטה, עליו להפריש גם "מעשר עני", שניתן לעניים.

ב. "מעשר ראשון", שניתן ללוי, אינו נאכל עד שיפריש ממנו הלוי מעשר מן המעשר

[תרומת מעשר] שניתן לכהן.

ג. בעל הפירות רשאי לתת את התרומה לכל כהן שירצה, וכן את המעשרות, יכול הוא לתת לכל לוי או עני שירצה. [כמו כן יכול הלוי לתת את "תרומת המעשר" לכל כהן שירצה].

ד. אין הכרח להפריש תרומות ומעשרות "מיניה וביה" – מתוך אותם פירות על עצמם, אלא יכול הוא להביא "טבל" ממקום אחר, להפריש עליהם ולהתירם באכילה. [יכן הדין בהפרשת "תרומת מעשר" על "מעשר ראשון" שמקבל הלוי].

ה. אין אדם יכול להפריש לתרומות ומעשרות את תבואתו של חבירו.

דהא **אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: ישראל שאמר לבן לוי (24): כור מעשר יש לך**

משמע שהוא מטעם מחוסר אמנה ראה שם, בתוספות רבינו פרץ וב"שנות אליהו" להגר"א.

23. א. הא דקאמר הכי נמי מסתברא, משום שאין זה הכרח גמור, כי יש לומר דהכא הרי חייב לתת על כל פנים ואינו נותן כלום משלו, ושמה עדיף ממתנה מועטת, ומכל מקום קאמר דהכי נמי מסתברא, דנראה להשוות ביניהן – ריטב"א.

ב. צריך תלמוד למאי הוצרך לומר הכי נמי מסתברא וכו', הרי כבר אמרנו לעיל שרבי יוחנן סובר שאסור לחזור בו ורבה בר בר חנה אמר מותר לחזור בו, ובעל כרחך לחלק בין מתנה מועטת למתנה מרובה! ? ושמה אי משום הא יש לומר דילמא הדר ביה, אבל השתא ליכא למימר הכי.

24. כל לוי קרוי "בן לוי".

קפג]: החלק הששי מכת השקרנים: **המבטיח** את חבירו להיטיב עמו וישקר דבריו וישים לאל מילתו, כי אחרי אשר אמר להיטיב עמו בלשון הבטחה ובטח בו לב חברו, אין לו לחלל הבטחתו, כי זה דרך שקר, והוא כאדם עבר ברית, שנאמר: "שארית ישראל" כו'. וכן האומר לתת לחבירו מתנה מועטת, אף על פי שלא הזכיר לשון הבטחה כו', כי לב חבירו סומך עליו ובוטח בו, אחרי שהמתנה מועטת, כי נתון יתן לו כו', וכן מי שמתפאר בפני רבים לתת מתנה לאדם, והנה הוא כמתהלל על נדיבתו בזה, הנה זאת כמו הבטחה, ולא נכון שישוב מדבריו אחרי שהתכבד והתהלל בדבר כו', כי מה שהתהלל בדבר – סימן קיום הדבר.

ב. הראשונים הביאו את דברי הירושלמי שאם אמר לתת מתנה לעני אסור לו לחזור בו ובפשוטו הוא משום נדרי צדקה אך במאירי

בידי, הפרשתי מתבואתי "כור" [שלשים סאה] "מעשר ראשון", ואני אתן אותו לך.

הרי אותו בן לוי, **רשאי לעשות** את אותו הכור של "מעשר ראשון", ל"תרומת מעשר"

על מקום אחר.⁽²⁵⁾ שאם יש לו תשעה כורים "מעשר ראשון" במקום אחר, יכול הוא לומר: הרי כור מעשר ראשון שיש בידו של ישראל פלוני, עשוי "תרומת מעשר" על תשעה כורים אלו. ורשאי הוא לאכול את מה

25. א. כתבו בתוספות הרא"ש בשם רבינו מאיר: אף על פי שלא קנאו הלוי במשיכה ולא בהגבהה, מכל מקום רשאי הוא לעשות כור זה תרומת מעשר על מקום אחר, ואף על פי שאין רשאי לעשות זאת אלא בעלים, הכא איירי ב"מכירי כהונה" דחשיב כאילו בא לרשותו.

אי נמי לא גרע מנותן רשות לחבירו שיתרום מכריו על תבואה שלו. [וכעין זה ברמב"ן גיטין ל ב.]

וב"קצות החושן" [רד ג] תמה על דברי רבינו מאיר: על תירוצו הראשון תיקשי ממה נפשך: אם על ידי "מכירי כהונה" נחשב שיש לו קנין ממש, אם כן מאי מייתי ראייה מהכא, שהוי מכירי כהונה, לדין מתנה מועטת בלא קניין? ואם מכירי כהונה אינו קניין אלא שהוי כמתנה מועטת שאסור לחזור [כמו שכתבו תוספות בבבא בתרא כג ב ד"ה הכא], אם כן הרי עדיין אין התבואה שלו, ואיך יכול הוא להפריש עליה?!

והאחרונים תירצו [ראה "פרי יצחק" א מט ו"קהילות יעקב" גיטין כא] שעל ידי האיסור לחזור בו במתנה מועטת, נחשב שיש ל"מכירי כהונה" קנין בתבואה, היות ושאר הלויים נתיאשו ממנו.

ועל תירוצו השני של רבינו מאיר תמה ב"קצות החושן"; בשלמא כרי של עצמו יכול הוא לתת רשות להפריש, אבל הכא הרי אין המעשר שלו ואין לו בו אלא טובת הנאה, ואיך יכול הוא לתת רשות לתרום משל אחרים? [וכתב דיש לתלות דבר זה בפלוגתא (למאן דאמר טובת הנאה ממון) אם נחשב כאילו כולו

שלו או דרך בערך טובת ההנאה הוא שלו. וראה מה שהובא ב"מילואי חושן" (128) ליישב קושיא זו בשם רבי עקיבא איגר ובמה שכתבו על דבריו ב"מקור ברוך" סימן טו וב"אגרות משה" ה קכח ועוד אחרונים.]

ב. וב"קצות החושן" תירץ קושיא הנ"ל על פי דברי רבי אליעזר ממיץ [הובאו דבריו ברא"ש נדרים לד ב] שכל שיש בידו לזכות יכול הוא להקדיש, אם כן הוא הדין נמי הכא, כיון שבודאי לא יחזור בו הישראל, שהרי שארית ישראל לא יעשו עולה, הוה ליה כבידו לזכות, ויכול הוא להפריש.

ורבי עקיבא איגר הקשה על תירוץ "קצות החושן": הרי רק כאשר יזכה בחפץ יחול הקדשו והפרשתו, ואילו בסוגיא משמע שהלוי יכול להפריש ולאכול את פירותיו מיד, וראה עוד מה שהביאו ב"מילואי חושן" (130) שם. וב"דבר יעקב" אות ח.

ג. ובתוספות [כתובות קב א ד"ה אליבא] כתבו: שמעינן ליה לרבי יוחנן בהזהב: הנותן מתנה מועטת לחבירו קנה אף על פי שלא הגיע לידו. ותמה שם ברש"ש דהא אינו אלא ממחוסרי אמנה, ואילו מתוספות משמע שהרי הוא יוצא בדיינים?!

וראה ב"קובץ שיעורים" בבא בתרא אות שעד שתוספות הוכיחו את דבריהם מהא דיכול לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר, שמע מינה דקני, והא דיכול לחזור בו הוא משום דהוי כמו הקנאה על תנאי — שלא יחזור בו. [בעצם הא דשייך הקנאה בגמירות דעת בלא קניין ראה "נודע ביהודה" חו"מ קמא סימן כח, "חזון

שבידו בחזקת פירות מתוקנים.

מדברי רבי יוחנן אלו, מוכיחה הגמרא שרבי יוחנן סובר: אסור לאדם לחזור בו מדיבורו, כשאמר שהוא יתן "מתנה מועטת":

אי אמרת בשלמא, לא מצי, אין אדם רשאי, למיהדר ביה, לחזור בו, על כל פנים "מתנה מועטת", **משום הכי רשאי הלוי לעשות את אותו כור ל"תרומת מעשר" על מקום אחר.**

כי ההבטחה לתת את המעשר ללוי זה ולא לאחר, אינה אלא בבחינת "מתנה מועטת", שהרי אין לישראל במעשר זה אלא "טובת הנאה" בעלמא – להחליט למי לתת אותו.

ואם תימצי לומר: אין אדם רשאי לחזור בו מ"מתנה מועטת", רשאי הלוי לסמוך על הישראל שהוא לא ישנה בדיבורו, ולא יתן את המעשר ללוי אחר.

שהרי נאמר [צפניה ג יג]: "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב", ואין ישראל כשר עשוי לשנות ממה שהוא הבטיח לעשות. (26)

אלא, אי אמרת: אף ב"מתנה מועטת" מצי למיהדר ביה מדיבורו, **אמאי רשאי הלוי לעשות כור זה ל"תרומת מעשר" על מקום אחר?!**

הרי יש לחשוש שמא נתנו הישראל ללוי אחר ואישתכח, נמצא, דאין הפרשת הלוי הפרשה וקא אכיל הלוי **טבלים** [מעשר ראשון] שלא הופרשה עליו "תרומת מעשר"! (27)

ומכאן יש ללמוד: אסור לאדם לחזור בו מ"דברים" שאמר, כאשר התחייבותו אינה אלא "מתנה מועטת".

ודחינן: אין מכאן ראייה, כי יש לומר: לעולם רשאי אדם לחזור בו מדיבורו אפילו ב"מתנה מועטת", ומה שאמר רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן שרשאי הלוי לעשות את הכור "תרומת מעשר" על מקום אחר, **הכא במאי עסקינן בגון שנמלו הלוי ממנו, מן הישראל, וקנה אותו בכך בקנין גמור, ואחר כך חזר הלוי והפקידו אצלו** [אצל הישראל]. (28)

ואישתכח דקא אכיל טבלים, שאם לא נתנו לבן לוי אחר הפרשתו הפרשה, אפילו אם תימצי לומר שרשאי הישראל לחזור בו, וזה מתאים לתירוצו השני של רבינו מאיר בתוספות הרא"ש [בהערה לעיל], אבל למאן דאמר שבלא הקנאה אי אפשר להפריש צריך לפרש דאוכל טבלים משום שאין לו רשות להפריש, ולשון אישתכח לאו דוקא – על פי "פרי יצחק" הובא ב"מילואי חושן" (סוף ציון 130).

28. כתבו התוספות: הוה מצי למיפרך, אי הכי מאי למימרא, הרי אם קנאו הלוי בקנין גמור,

איש" חו"מ כב ד"ה כלל גדול, ב"ק כא ה, הגרנ"ט קידושין ח א [סימן קג ד"ה והנראה] ו"קובץ שיעורים" קידושין אות מא].

26. כתב בנמוקי יוסף: ונראה לי ד"לאו עושה מעשה עמך" הוא מיקרי, כיון שמדבר כזב, וכדרבי אבהו אמר רבי יוחנן ישראל שאמר לבן לוי כו' שיכול לסמוך על מקרא שכתוב שארית ישראל כו' [וראה קידושין מה ב בגמרא ורש"י ד"ה לא יעשו עולה, וצריך תלמוד].

27. נתפרש על פי פשטות לשון הגמרא

ומקשינן: **אי הכי**, לדבריך שבנטלו וחזרו והפקידו אצלו עסקינן, **אימא סיפא**, תיקשי לך הסיפא של אותה מימרא דרבי יוחנן:

אם אחרי שאמר ללוי: כור מעשר יש לך בידי, חזר הישראל ונתנו לבן לוי אחר, אין לו, ללוי הראשון, עליו, על הישראל, אלא "תרעומת" מותר לו להתרעם עליו, על שהבטיחו וגרם לו תוחלת ותקוה שנכזבה.

ואי סלקא דעתך, דהכא כגון שנטלו ממנו וחזרו והפקידו אצלו עסקינן, אמאי אין לו עליו אלא תרעומת?!

הרי כיוון דמשכיה, הלוי מן הישראל, ממונא אית ליה, ללוי, גביה דישראל, ואם חזר הישראל ונתנו לאחר, גזל גמור הוא, ויכול לתבוע אותו בבית דין, ומדוע אמר רבי יוחנן: אין לו עליו אלא תרעומת?!

אלא לאו, על כרחך, שמע מינה דמיירי בדלא נטלו הלוי מן הישראל.

אם כן, שמע מינה קסבר רבי יוחנן: אסור לאדם לחזור בו מדיבורו שהבטיח לתת "מתנה מועטת".

ומסקינן: אכן, שמע מינה.

מספרת הגמרא: **ההוא גברא דיהיב זוזי**

אשומשמי, לסוף אייקר שומשמי, הדרו בהו מוכרים, ואמרו ליה לההוא גברא: לית לך שומשמי למכור לך, שקול זוזך.

[מעשה באדם שקנה שומשמי, ונתן את דמיהם, אך עדיין לא משך אותם אל רשותו, אחר כך התייקרו השומשמי ומחירים עלה, המוכרים — התחרטו מן המקח ואמרו ללוקח אין לנו שומשמי למכור לך, (29) בא וטול את מעותיך].

לא שקיל הלוקח זוזיה, את כספו, מן המוכרים, **איגנוב**, [הכסף נגנב מבית המוכרים].

אתו המוכרים והלוקח לקמיה דרבא.

אמר ליה רבא ללוקח: כיון דאמרי לך המוכרים: שקול זוזך, ולא שקלית, הרי המעות באחריותך המלאה.

א. "שומר חנם" חייב לשלם למפקיד אם הפקדון הוזק בפשיעתו של השומר, אבל אינו חייב לשלם על גניבות ואבידות.

ב. "שומר שכר" חייב לשלם למפקיד גם אם אבד הפקדון או נגנב, ורק במקרה של אונס פטור השומר מלשלם.

לא מבטיא "שומר שכר" דלא הוי המוכר,

דברי הריטב"א: אם כן למה ליה למנקט בן לוי. 29. אפשר לפרש שהמוכרים אמרו ללוקח, איננו רוצים לתת לך את השומשמי שמכרנו לך, והרי זה כאילו אין לנו שומשמי למכור. אי נמי — המוכרים לא רצו לומר שהם חוזרים בהם, ועל כן אמרו ללוקח שכביכול אין להם שומשמי בביתם.

אין שום חידוש בדבר לומר שרשאי הוא לעשותו תרומת מעשר, אלא דבלאו הכי פריך שפיר מרישא.

והריטב"א כתב: הא קא משמע לן דשרי לאפרושי תרומת מעשר שלא מן המוקף. [ראה בזה בריטב"א לעיל לח א ובציון 277 ובתוספות גיטין ב ד"ה וכי.] ובתוספות הרא"ש דחה את

ופטור הוא על גניבת המעות.

אלא, אפילו "שומר הנם" נמי לא הוי, ואי אפשר לתבוע אותו לשלם, אפילו על "פשיעה" בשמירה.

אמרו ליה רבנן לרבא: והא כיון שהמוכר קיבל מעות, בעי לקבולי עליה "מי שפרע" על חזרתו; ושמא לא היה המוכר מוכן לקבל עליו קללת "מי שפרע", והיה מקיים את המקח, ונמצא שמעותיו של המוכר אבדו, לא של הלוקח! (31)

אמר לחו רבא לחכמים: הכי נמי, כדבריהם כן הוא.

יש למוכרים שתי אפשרויות: או שיתנו את השומשמין ללוקח, והמעות שאבדו, אבדו למוכרים.

או שיקבלו עליהם קללת "מי שפרע", המקח יתבטל, והמעות שאבדו, אבדו ללוקח.

אמר רב פפי: אמר לי רבינא: לדידי אמר לי [לי סיפר] ההוא מרבנן ורב טבות שמיה, ואמרי לה: רב שמואל בר זוטרא שמיה. (32)

ואותו תלמיד חכם, היה מופלג כל כך במדת האמת, עד דאי יהבי ליה כל חללא דעלמא, לא הוי קא משני בדבוריה [הוא לא היה משנה בדיבורו, אפילו אם יתנו לו את כל חלל העולם].

וכך סיפר אותו תלמיד חכם: **בדידי הוה אותו עובדא של לוקח שרצה לקנות שומשמין וכו', אך לא היה המעשה כפי שהובא לעיל (33) שאילו קיבלתי את המעות (34) כדי לתת שומשמין, לא הייתי חוזר בי בכל חללו של עולם, ולא על כך באנו לדין, אלא כך היה המעשה:**

בפועל, ולא די במה שאמר חוזר אני בי מן המקח.

וראה במאירי שהביא פלוגתא נוספת: אם חזר בו הלוקח אימתי נפטר המוכר מאחריותו.

34. רש"י כתב: שאילו קיבלתיים לתת השומשמין. ובפשוטו כוונתו לקבלת המעות, אם כן משמע, שאם היה רק אומר בפיו שהוא ימכור את השומשמין, לא היה בהכרח נמנע מלחזור בו, וצריך תלמוד: אם כן מאי רבותא דהווא מרבנן!?

ואפשר שכוונת רש"י היא כך: אי אפשר שהמעשה היה כפי שסופר לעיל, שהמוכר חזר בו אחרי שקיבל מעות, כי בדידי הוי מעשה, ואינני משנה מדיבורי כלל, אפילו דיבור בעלמא, אם כן כל שכן ובוודאי, שאם הייתי מקבל מעות, לא הייתי חוזר בי.

31. על פי רש"י. וראה מה שהביא בזה ב"דבר יעקב" בשם "בית אהרן". ובריטב"א פירש את קושיית הגמרא בפשיטות, מדוע רבא פטר אותו בלא שיקבל מי שפרע, וענה להם רבא: הכי נמי, שעליו לקבל מי שפרע כו'.

32. ב"גליון הש"ס" לרבי עקיבא איגר הביא מספר "באר שבע" שיש לגרוס: ואמרי לה רב טביומי שמיה, היות ומצאנו בסנהדרין צו א שרב טבות ואמרי לה רב טביומי היה ההוא מרבנן שלא היה משנה בדיבורו אפילו בעד כל חללי דעלמא. [כל מה שבחללו של עולם].

33. נחלקו הראשונים האם רב פפי בא לחלוק על לישנא קמא רק בסיפור המעשה, או שאף לדינא פליגי ולדעת רב פפי לא נסתלקה אחריותו של המוכר אלא כאשר הוא יקבל מי שפרע

אין "מי שפרע" אלא במי שחוזר בו אחר קבלת מעות!?

ואמר לי אותו תלמיד חכם: אכן, שמועה זו — שרבנן שאלו את רבא על קללת "מי שפרע", בהקשר לאותו מעשה בשומשמיין, אינה נכונה, ולא היו דברים מעולם.

שנינו במשנה: נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות, יכול לחזור בו [בין המוכר ובין הלוקח].

רבי שמעון אומר: כל שהכסף בידו, המוכר, ידו על העליונה, אם רצה המוכר, יכול הוא לחזור בו, ואם רצה לקיים את המקח, אי אפשר ללוקח לבטלו.

תניא בכרייתא לפרש דברי רבי שמעון:

אמר רבי שמעון: אימתי, יש למוכר אפשרות לחזור ולבטל את המקח?

בזמן ששילם הלוקח את המעות, ועדיין אין הפירות בידו, שלא משכס, ונמצא שהכסף והפירות, שניהם, נמצאים ביד מוכר, אז נתנו חכמים רשות למוכר לחזור בו, כדי שאם תפרוץ שריפה הוא יטרח להציל את הפירות.

אבל כסף שנמצא כבר ביד מוכר, ופירות כבר נמצאים ביד לוקח, אינו יכול לחזור בו, מפני שכספו בידו.

ותמהינן: וכי אטו כספו של הלוקח בידו, הרי ביד מוכר הוא?!

ההוא יומא, שאירע בו המעשה, אפניא דמעלי שבתא [סמוך לכניסת השבת⁽³⁵⁾] הוה, והוה יתיבנא, ואתא ההוא גברא וקאי אכבא [הייתי יושב, ובא אותו אדם ועמד בפתח].

אמר לי אותו אדם: אית לך שומשמי לזבוני האם יש לך שומשמיין למכור?

אמרי, אמרתי, ליה, לאותו אדם: לא, אין לי שומשמיין למכור.

אמר לי אותו אדם: ליהו הנך זוזי, שהבאתי לכאן, כדי לקנות את השומשמיין, בפקדון גבך, דהא חשבה לי, ואינני יכול להביאם לביתי בשבת.

אמרי ליה: הא ביתא קמד, הרי ביתי לפניך!

אותבינהו, הניח אותו אדם את מעותיו, בביתא, בביתו של אותו תלמיד חכם, ואיגנוב המעות.

אתא אותו אדם לקמיה דרבא.

אמר ליה רבא: כל אמירת: "הא ביתא קמד" — אינה נחשבת כקבלת אחריות על החפץ, ועל כן לא מיבעיא "שומר שכר" דלא הוי, אלא אפילו "שומר חנם" לא הוי, ופטור בעל הבית משמירת המעות.⁽¹⁾

אמר רבינא: אמרי ליה לאותו תלמיד חכם שסיפר את המעשה הזה: ואם כדבריך, שלא קיבלת מעות עבור השומשמיין, הא אמרו ליה רבנן לרבא: הא בעי לקבולי עליה "מי שפרע", ולדבריך, אין לשאלתם מובן, הרי

1. כתבו התוספות: דין זה, שאין בעל החצר מתחייב בשמירה, עד שיקבל עליו שמירה

35. ראה שבת לג ב: בהדי פניא דמעלי שבתא... בין השמשות ובערוך ערך פניא.